

بخش اول

عملیات نظامی در جبهه غرب

پس از آزادی خرمشهر^۱

عملیات در منطقه عملیاتی غرب (جبهه میانی)

مقدمه:

پس از تثبیت قطعی دشمن در منطقه غرب، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در سال اول و دوم جنگ با اجرای چندین عملیات محدود و نیمه گسترده تلاش نمودند به آزادسازی مناطق اشغالی و وارد آوردن تلفات و خسارات به دشمن، نیروی متجاوز را در این جبهه دیگر نگاه دارند و عملیات اصلی عمدتاً در جبهه جنوب (خوزستان) شد. عملیات نیمه گسترده آفندی خودی در سال اول و دوم جنگ عمدتاً نبردهای موسوم به خوارزم (ارتفاعات میمک) و عملیات شیاکوه در ارتفاعات مشرف به سرپل ذهاب و چندین عملیات محدود دیگر بود.

پس از عملیات آزادسازی خرمشهر در سال دوم جنگ و اتخاذ راهبرد تعقیب متجاوز، عملیات آفندی در جبهه میانی نیز انجام شد که در این مبحث به آن می‌پردازیم.

۱- اهداف عملیات

در منطقه عملیاتی غرب اهداف استراتژیک در عمق خاک عراق مدنظر نبود، ولی اهداف تاکتیکی شامل رسیدن به ارتفاعات سرکوب مرزی، آزادسازی پاسگاههای مرزی و حفاظت و تأمین محورهای نفوذی مورد توجه بود. در این جبهه نفت‌شهر تنها شهری بود که تا پایان جنگ در اشغال باقی ماند، و پس از پایان جنگ تخلیه شد.

۲- شرح منطقه عملیات

منطقه عملیاتی غرب از چنگوله (در جنوب) تا نوسود (در شمال) را شامل می‌گردید. استان‌های ایلام و کرمانشاهان در این منطقه واقع شده‌اند.

محورهای عملیاتی

---

۱. به قلم: سرتیپ ۲ ستاد علی نیکفرد

این منطقه را می‌توان از نظر عملیاتی به چهار محور عمده ذیل تقسیم کرد:

(۱) محور عملیاتی مهران	(۲) محور عملیاتی میمک
(۳) محور عملیاتی سومار	(۴) محور عملیاتی قصر شیرین

۳- عملیات ارتش عراق در آغاز تجاوز

سپاه دوم عراق در منطقه تک خود را در محورهای عملیاتی بدین شرح آغاز کردند.

الف- در محور عملیاتی مهران لشکر ۲ پیاده عراق با هدف قطع ارتباط منطقه عملیاتی جنوب و غرب و تصرف شهر مهران تجاوز خود را در سه محور فرعی آغاز کردند.

(۱) در محور شمالی جاده مهران- صالح‌آباد را در منطقه کنجان چم مسدود ساخته و ارتباط شهر مهران با شهرهای شمالی را قطع کردند.

(۲) در محور میانی به سمت شهر مهران حرکت و این شهر را به تصرف در آوردند.

(۳) در محور جنوبی جاده مهران- دهلران در منطقه چنگوله را مسدود و ارتباط استان

ایلام و خوزستان را قطع کردند.

ب- در محور عملیاتی میمک عناصری از لشکر ۲ پیاده عراق به ارتفاعات میمک تک و پس از تصرف این ارتفاعات کنترل محور صالح‌آباد- سومار را بدست گرفتند.

ج- در محور عملیاتی سومار لشکر ۱۲ زرهی عراق با استفاده از معبر میان تنگ به شهر سومار و از طریق شهر مندلی به نفت‌شهر تک خود را آغاز و این دو شهر را به تصرف درآورد.

د- در محور قصر شیرین- سرپل‌ذهاب نیروهای متجاوز در سه محور فرعی بدین شرح تجاوز خود را آغاز کردند.

(۱) در محور میانی لشکر ۶ زرهی برای تصرف شهر سرپل‌ذهاب تک خود را آغاز کرد و پس از پنج روز قصر شیرین را به تصرف درآورد و ارتباط این شهر را با سرپل‌ذهاب قطع کرد.

(۲) در محور شمالی لشکر ۸ پیاده عراق ضمن تأمین جناح چپ سپاه دوم جهت کمک به لشکر ۶ زرهی تک خود را از شمال به سمت شهر سرپل‌ذهاب آغاز کرد.

(۳) لشکر ۴ پیاده پس از سقوط قصر شیرین تک خود را در محور جنوبی به سمت

شهر گیلان غرب آغاز و پس از آنکه نتوانست شهر را به تصرف درآورد در ارتفاعات جنوبی شهر مستقر گردید.

۴- عملیات نیروهای خودی

در این محورها از سال سوم الی هشتم جنگ، عملیات متعدد آفندی و پدافندی در سطح محدود، نیمه گسترده و گسترده اجرا گردید.

برای آگاهی بیشتر، عملیات عمده در هر یک از محورها، از سال سوم تا هشتم جنگ که به ترتیب تاریخ اجرا مختصراً شرح داده شده‌اند و جزئیات مربوط به اهداف تاکتیکی (مأموریت) محورهای پیشروی (طرح و تدبیر عملیات) وضعیت زمین، استعداد نیروهای خودی و دشمن و سازمان رزمی که به صورت ترسیمی روی نقشه منطقه هم نشان داده شده‌اند. به اطلس نبردهای ماندگار از انتشارات نیروی زمینی ارتش مراجعه فرمایند.

توضیح اینکه در سال چهارم جنگ در منطقه عملیاتی غرب عملیات عمده‌ای انجام نگرفت و یگان‌های طرفین به پدافند و مراقبت از منطقه پرداختند. که در این مبحث اشاره کوتاهی به عملیات آفندی نیمه گسترده و گسترده در این جبهه (میانی شامل استان‌های کرمانشاه و ایلام) در هر یک از محورهای چهارگانه مذکور به عمل می‌آید.

۵- اهداف کلیات

الف- آزادسازی مناطق تحت اشغالی

ب- تصرف مناطق سوق‌الجیشی و استقرار نیرو

ج- آزادسازی پاسگاه‌های مرزی

جدول (۱) عملیات در محورهای منطقه عملیاتی غرب

نوع عملیات	محور مهران	محور میمک	محور سومار	محور قصر شیرین	جمع
عملیات آفندی	۲	۳	۴	۱	۱۰
عملیات پدافندی	۱	۳	۱	-	۵
جمع عملیات	۳	۶	۵	۱	۱۵

جدول (۲) نتیجه عملیات در منطقه عملیاتی غرب

شرح	آفند	پدافند	جمع
عملیات موفق	۸	۳	۱۱
عملیات ناموفق	۲	۲	۴
جمع عملیات	۱۰	۵	۱۵

عملیات در محور مهران

۱- عملیات آفندی والفجر ۳ (۱۳۶۲/۵/۷) (سال سوم)

عملیات والفجر ۳ به منظور انتقال هر چه بیشتر نیروهای دشمن از منطقه جنوب به غرب و با هدف آزادسازی ارتفاعات مرزی، تأمین محورهای نفوذی و بازپس‌گیری پاسگاههای مرزی در منطقه عمومی مهران توسط قرارگاه مشترک عملیاتی نجف متشکل از نیروهای ارتش و سپاه با رمز «یا الله» در ساعت ۲۳ مورخه ۱۳۶۲/۵/۷ اجرا و مدت ۱۷ روز ادامه یافت. نیروهای عراقی در ارتفاعات ۳۴۳ معروف به «کله قندی» به مدت یازده روز مقاومت نمودند ولی سرانجام مجبور به تسلیم شده و هدفهای مورد نظر به تصرف درآمد.

نتایج عملیات:

- ۱- بازپس‌گیری ارتفاعات نمی‌کلان و زالو آب، آزادسازی ۳۰۰ کیلومتر مربع از خاک میهن اسلامی.
- ۲- تأمین محورهای ارتباطی کنگان چم - مهران به دهلران.
- ۳- آزاد سازی پاسگاههای مرزی رضا آباد، فرخ آباد ایران و پاسگاههای زالو آب و دوراجی عراقی.
- ۴- آزادسازی شهر و دشت مهران.
- ۵- کشته و زخمی شدن بیش از ۵۰۰۰ نفر از نیروهای عراقی و به اسارت در آوردن حدود ۴۰۰ نفر از آنان.
- ۶- انهدام بیش از ۲۰۰ دستگاه تانک و نفربر و شش فروند بالگرد عراقی.
- ۷- وارد آوردن تلفات و ضایعات به هفت تیپ عراقی مستقر در منطقه.

۲- عملیات آفندی عاشورا (۱۳۶۳/۷/۲۵) (سال چهارم)

بعد از عملیات مسلم‌ابن عقیل، تحرکات دشمن تهدید ارتفاعات میمک از طریق شمال را نشان می‌داد. دشمن قصد داشت با تصرف مجدد ارتفاعات میمک جاده جدید الاحداث «کاشی‌پور» را قطع و ارتباط مهران و سومار را قطع نماید.

عملیات عاشورا با هدف رفع تهدید از ارتفاعات میمک و جاده کاشی پور توسط قرارگاه‌های مشترک ارتش و سپاه بنامهای نجف و سلمان طراحی و در تاریخ ۱۳۶۳/۷/۲۵ با رمز «یا ابا عبدالله الحسین» به مدت شش روز اجرا گردید.

نتیجه عملیات

- ۱- آزادسازی حدود یکصد کیلومتر از مناطق اشغالی.
- ۲- تأمین محور سرنی - میمک - سومار.
- ۳- کشته و زخمی شدن ۱۵۰۰ نفر و اسارت ۱۸۰ نفر از نیروهای عراقی.
- ۴- انهدام چهار تیپ و چهار گردان کماندویی عراق.
- ۵- انهدام ۹۵ دستگاه تانک و نفربر و دهها دستگاه خودرو و عراده توپ.
- ۶- انهدام دو فروند هواپیما و دو فروند بالگرد.
- ۷- به غنیمت گرفتن چهار دستگاه تانک و نفربر.

۳- عملیات آفندی کربلا ۱ (۱۳۶۵/۴/۹) (سال ششم)

عملیات کربلا ۱ با هدف بازپس‌گیری شهر مهران و آزادسازی ارتفاعات اطراف آن در منطقه عملیاتی غرب در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۹ با رمز «یا ابوالفضل العباس (ع) ادرکنی» توسط قرارگاه مشترک ارتش و سپاه طراحی و اجرا گردید.

نتیجه عملیات :

- ۱- شهر مهران به همراه ارتفاعات مرزی از جمله ارتفاعات قلاویزان آزاد شد.
- ۲- حدود ۱۰۰۰۰ نفر از نیروهای عراقی کشته و زخمی و ۱۲۱۰ نفر به اسارت درآمدند.
- ۳- انهدام ۱۱۰ دستگاه تانک و نفربر ۴- به غنیمت گرفتن ۶۵ دستگاه خودرو

عملیات در محور میمک

۱- عملیات پدافندی میمک (۱۳۶۳/۱۱/۲۰) (سال چهارم)

بخشی از ارتفاعات میمک به نام ارتفاع فسیل به علت دارا بودن دید و تیر مناسب در تمامی جهات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دشمن با هدف تصرف این عارضه حساس در ساعت ۱۴۱۵ روز ۱۳۶۳/۱۱/۲۰ مبادرت به تک نمود و عملیات به مدت چهار روز ادامه داشت. رزمندگان گردان ۱۹۹ پیاده از تیپ ۴۰ سراب، تحت امر تیپ ۳ لشکر ۸۱ زرهی کرمانشاه در مقابل دو گروهان کماندویی عراق ایستادگی کردند.

نتیجه

- ۱- نیروهای عراقی ابتدا یال ارتفاع ۳۰۵ و ۳۲۵ را اشغال ولی سرانجام با پاتک نیروهای خودی مجبور به تخلیه منطقه شدند.
- ۲- کشته و زخمی شدن ۶۰ نفر از نیروهای عراقی
- ۳- انهدام چندین انبار مهمات و سنگرهای اجتماعی و بخشی از جنگ‌افزارهای سبک و سنگین.

۲- عملیات آفندی نصر ۲ (۱۳۶۶/۳/۱۲) (سال هفتم)

عملیات نصر ۲ با هدف آزادسازی بخش‌هایی از ارتفاعات میمک که هنوز در دست دشمن باقی مانده بود و همچنین برهم زدن تمرکز نیروهای عراقی به منظور پیش‌گیری از تصرف مجدداً تمامی ارتفاعات میمک توسط دشمن در منطقه عملیاتی غرب توسط نیروهای ارتش طراحی و در ساعت ۲۰ مورخه ۱۳۶۶/۳/۱۳ با رمز «یا حسین مظلوم (ع) ادرکنی» آغاز و به مدت یک روز ادامه یافت.

نتیجه عملیات :

- ۱- تصرف کلیه اهداف پیش‌بینی شده
- ۲- خنثی نمودن دیده‌بانی دشمن از منطقه
- ۳- کشته و زخمی شدن ۸۰۰ نفر و تعداد ۳۰ نفر اسیر
- ۴- انهدام ۴۰ تا ۱۰۰ درصد نیروهای عراقی
- ۵- به غنیمت گرفتن تعدادی جنگ‌افزار سبک و سنگین

۳- عملیات پدافندی شور و شیرین (۱۳۶۶/۳/۱۶) (سال هفتم)

در اجرای عملیات پدافند متحرک عراق که بیشتر ابعاد سیاسی را تعقیب می‌کرد، عراق با هدف ضربه زدن به نیروهای ایرانی و گرفتن اسیر با کمک نیروهای منافقین اقدام به تک در منطقه شور و شیرین واقع در منطقه جنوب میمک نمود.

این عملیات به مدت سه روز تداوم داشت و نیروهای ارتش جمهوری اسلامی ایران توانستند از پیشروی دشمن جلوگیری نمایند.

نتیجه عملیات:

۱- عقب راندن نیروهای دشمن که موفق به نفوذ شده بودند.

۲- وارد آوردن تلفات و ضایعات به دشمن.

۴- عملیات پدافندی میمک (۱۳۶۶/۵/۲) (سال هفتم)

در اجرای استراتژی پدافند متحرک عراق که اهداف سیاسی را دنبال می‌کرد، دشمن با هدف ضربه زدن به نیروهای ایران و همچنین جلوگیری از تجمع آنان، عملیاتی را در منطقه میمک به منظور تصرف ارتفاع مزبور طراحی و در تاریخ ۱۳۶۶/۵/۲ به مدت هشت روز اجرا نمود. نیروهای عراقی با بکارگیری هفت تیپ پیاده و کماندویی و ۴۰ فروند بالگرد عملیات خود را آغاز و توانستند بخشی از ارتفاع میمک را به تصرف در آورند. تیپ ۴۰ سراب توانست با ایثار و فداکاری از مواضع خود پدافند و فقط بخش کوچکی از ارتفاع به تصرف دشمن درآمد.

نتیجه:

۱- اشغال بخش کوچکی از ارتفاع میمک توسط دشمن.

۲- ۲۵۰۰ کشته و ۱۲۰۰۰ مجروح و ۱۰۲ نفر اسیر از نیروهای عراقی

۳- انهدام ۱۸ دستگاه تانک، ۹ دستگاه نفربر، ۱۱۱ عراده توپ و کاتیوشا و ۲۶ قبضه

خمپاره‌انداز عراق.

۴- سقوط سه فروند هواپیما و سه فروند بالگرد عراقی

۵- عملیات افندی نصر ۶ (۱۳۶۶/۵/۱۰) (سال هفتم)

عملیات نصر ۶ با هدف تصرف کامل ارتفاع میمک و بخشهای اشغال شده در تاریخ ۱۳۶۶/۵/۲ توسط فرارگاه عملیاتی غرب طراچی و در ساعت ۰۴۰۰ مورخه ۱۳۶۶/۵/۱۰ توسط یگان‌هایی از نیروی زمینی ارتش به مدت ۱۳ روز اجرا و در این مدت ۴۲ پاتک دشمن دفع گردید.

نتیجه عملیات :

- ۱- تصرف تپه‌های ۶۷۰ و ۶۴۲، کله چوب و قسمتی از تپه شهدا توسط نیروهای ایران.
- ۲- انهدام ۳۰ الی ۶۰ درصد به ۱۱ تیپ عراقی
- ۳- تعداد ۱۵۰۰۰ نفر کشته و زخمی و اسارت ۱۰۲ نفر از نیروهای عراقی.
- ۴- انهدام ۱۸ دستگاه تانک و ۹ دستگاه نفربر همراه با ۱۱ عراده توپ و بیش از ۱۲۰ دستگاه خودرو
- ۵- به غنیمت گرفتن تعدادی جنگ افزارهای سبک و سایر تجهیزات و مهمات

عملیات در محور سومار

۱- عملیات آفندی مسلم ابن عقیل (۱۳۶۱/۷/۹) (سال سوم)

به دنبال ناکامی عملیات رمضان در منطقه جنوب، به منظور کاستن از مقاومت دشمن در آن منطقه تلاش گردید توجه دشمن به منطقه غرب جلب گردد. عملیات مسلم بن عقیل با هدف عقب راندن دشمن از شهر سومار و آزادسازی ارتفاعات مرزی توسط ارتش و سپاه طراحی و در تاریخ ۱۳۶۱/۷/۹ با رمز، «یا ابوالفضل عباس (ع)» توسط قرارگاه مشترک نجف متشکل از نیروهای ارتش و سپاه اجرا گردید. نتیجه عملیات:

- ۱- تصرف ارتفاعات کهنه ریگ و کیسکه در منطقه سومار و آزادسازی ۱۵۰ کیلومتر از مناطق مرزی تحت اشغال.
- ۲- کشته و زخمی شدن بیش از ۴۰۰۰ نفر از نیروهای عراقی.
- ۳- به اسارت درآمدن ۳۲۵ نفر از نیروهای دشمن.
- ۴- تحمیل تلفات و ضایعات به پنج تیپ عراقی
- ۵- انهدام ۲۵ دستگاه تانک و نفربر و تعداد زیادی عراده توپ
- ۶- به غنیمت گرفتن ۱۲ دستگاه تانک و نفربر و بیش از ۲۰ عراده توپ و ۳۰ دستگاه خودرو.

۲- عملیات پدافندی ارتفاع ۴۰۲ (۶۳/۱۱/۱۱) (سال چهارم)

ارتفاع ۴۰۲ واقع در منطقه عمومی سومار به علت دارا بودن ویژگی‌های خاص به عنوان یک عارضه حساس و استراتژیک محسوب می‌گردد و به مناطق شرق و غرب منطقه سرکوب می‌باشد. این ارتفاع علاوه بر کنترل محورهای نفت‌خانه و نفت‌شهر بر کلیه دره‌ها و ارتفاعات هم جوار مسلط است. نیروهای عراقی با هدف تصرف این ارتفاع در ساعت ۰۵۰۰ مورخه ۱۳۶۳/۱۱/۱۱ مبادرت به تک نموده و با استفاده از اصل غافلگیری موفق شدند ارتفاع موسوم به «کله قندی» را به تصرف در آوردند.

نتیجه عملیات :

- ۱- به تصرف درآمدن بخشی از مواضع نیروهای ایرانی در ارتفاعات «سان واپا» و مهمترین آن ارتفاع کله قندی.
- ۲- وارد آمدن تلفات و ضایعات به نیروهای طرفین.

۳- عملیات آفندی نصر ۳ (۱۳۶۴/۴/۹) (سال پنجم)

عملیات محدود نصر ۳ در منطقه سومار با هدف انهدام نیروهای دشمن توسط تیپ ۴۰ سراب نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران طراحی و در تاریخ ۱۳۶۴/۴/۹ با رمز «یا حسین مظلوم (ع) ادرکنی» در ارتفاعات کهنه‌ریگ اجرا گردید.

نتایج عملیات :

- ۱- کشته و زخمی شدن ۳۰۰ نفر و اسارت هشت نفر از نیروهای عراقی.
- ۲- انهدام کامل یک گردان عراق و آسیب رساندن به سه آتشبار توپخانه
- ۳- انهدام چهار دستگاه تانک، چهار انبار مهمات و ۱۰ قبضه خمپاره‌انداز

۴- عملیات آفندی تپه سرخه (نصر ۸) (۱۳۶۴/۷/۳)

عملیات تپه سرخه با هدف افزایش روحیه نیروهای خودی و وارد آوردن تلفات به دشمن در منطقه سومار توسط تیپ ۳ لشکر ۸۱ زرهی کرمانشاه در ساعت ۰۱۰۰ مورخه ۱۳۶۴/۷/۳ با رمز «یا سرور شهیدان ادرکنی» آغاز گردید و به اهداف خود دست یافت.

نتیجه عملیات :

- ۱- کشته و زخمی شدن ۱۰۰ نفر از نیروهای عراقی
- ۲- انهدام بیش از ۱۳ سنگر انفرادی و دو انبار مهمات عراق
- ۳- انهدام چهار دستگاه تانک، چهار قبضه خمپاره‌انداز، ۲۱ عراده توپ و دو دستگاه خودرو

۵- عملیات آفندی کربلا ۶ (۱۳۶۵/۱۰/۲۳) (سال ششم)

عملیات کربلا ۶ با هدف پشتیبانی از عملیات کربلا ۵ که در منطقه عملیاتی جنوب توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با پشتیبانی نیروی هوایی، هوانیروز و بخشی از توپخانه

ارتش، اجرا می‌گردید توسط نیروی زمینی ارتش طراحی و در منطقه سومار و نفت‌شهر واقع در منطقه عملیاتی غرب اجرا گردید.

این عملیات به علت تأخیر در اجرای عملیات کربلا ۵ در جنوب غافلگیری خود را از دست داد و نتوانست هدفهای تاکتیکی پیش‌بینی شده را تأمین نماید. این عملیات فقط توانست از عملیات کربلا ۵ در منطقه جنوب به طور نسبی پشتیبانی نماید.

نتیجه عملیات:

- ۱- آزادسازی ۴۰ کیلومتر مربع از مناطق اشغالی
- ۲- وارد آوردن ۲۰ الی ۸۰ درصد خسارت به ۱۱ تیپ عراقی

عملیات در محور قصر شیرین

عملیات آفندی مهدی (عج) (۱۳۶۷/۱/۱) (سال هشتم)

قرارگاه عملیاتی غرب، عملیات آفندی مهدی (عج) را با هدف تصرف ارتفاعات آهنگران و تپه ۶۵۴ در منطقه عمومی سرپل ذهاب طراحی نمود. این عملیات توسط لشکر ۸۱ زرهی کرمانشاه و ۲ تیپ تکاور در ساعت ۱۰۰۰ مورخه ۱۳۶۷/۱/۱ به مدت یک روز اجرا گردید.

نتیجه عملیات:

- ۱- نیروهای خودی موفق به نگهداری هدفهای متصرفی نشدند و مجبور به عقب‌نشینی شدند.
- ۲- انهدام ۵۰٪ از یک گردان کماندویی و یک گردان پیاده عراقی.
- ۳- وارد آوردن تلفات و به اسارت درآوردن ۲۲ نفر عراقی.
- ۴- انهدام قابل توجهی از ادوات دشمن.